„O.K.?”. NUANȚE ALE FUNCȚIEI DISIMULATOARE A ÎNTREBĂRII

ADINA CHIRILĂ*, ALEXANDRU GAFTON**

*Universitatea de Vest, Timișoara / **Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

Rezumat. Modul în care emițătorul, în anumite circumstanțe, își construiește discursul a dat cercetătorului ocazia de a analiza funcțiile pe care elemente din clasa întrebărilor de atitudine propozițională (e.g. *da?*, *O.K.?*, *nu-i așa?*, *știți?*) le îndeplinesc în dinamica actului de comunicare și de a întocmi adevărate taxonomii ale acestora. Articolul de față pune însă în evidență un uz aparte al unui asemenea element, prin care – mai mult sau mai puțin conștient – se urmărește mascarea nesiguranței emițătorului în raport cu ceea ce afirmă. Ne-a preocupat situația în care nesiguranța se instalează pe parcursul actului de comunicare, ea nefiind derivată din relativitatea valorii de adevăr a propozițiilor.
Cuvinte-cheie: disimulare, întrebare de atitudine propozițională, metalimbaj, modul mental, O.K.?

1. Ideea că actele de vorbire indirecte constituie elemente cu o pondere însemnată (v. Sperber și Wilson 1986, cf. Grice 1975, Searle 1975) în comunicarea orală – indiferent de limbă – ocupă un loc central în teoriile comportamentului verbal, fie ele fundamentate pragmatic, etno- sau transpragmatic (v. Goddard și Wierzbicka 1996, Blommaert și Verschueren 1991 etc.). Nu reluăm întreaga problematică aici, cu atât mai mult cu cât lucrări relativ recente (Șerbănescu 2002, 2003, Pop 2003 etc.) au avut-o în vedere în (re)iterarea implicării spontane în discurs a strategiilor de negociere a relației dintre participanți și în categorisirea acestora. Ne vom concentra atenția, în schimb, asupra unei funcții – mai puțin ori chiar deloc discutate – pe care elemente din clasa *întrebărilor de atitudine propozițională* (Șerbănescu 2003: 98; v. și chestiunea *clasei metacuvintelor* la Pease și Garner 2002), e.g., *da?*, *O.K.?*, *nu?*, *știți?* etc., o asumă în discurs, ieșind în afara câmpului adeziunii căutate de emițător pentru menținerea cooperării – o situație în care emițătorul se situează în poziția de putere, de control al interacțiunii, în beneficiul ambilor participanți la schimbul verbal.

2. Îndeobște, enunțuri ca:

(1) *În țara asta, de când îmi amintesc eu, de când eram tânăr inginer, de-acum vreo patruzeci de ani... ăăm – nu, nu chiar patruzeci, vreo treizeci –, ăăă, încă de atunci, în țara asta, se cumpărau utilaje din străinătate, super scumpe, pă care ouau găinile, **știți?**, pân’ diverse unități din țară...* (C.T.P., Digi24, 27.10.2016)

(2) **Stimați studenți, am reținut din cursul precedent că spațiul se curbează acolo unde există materie, **da?***

(3) *Szabo... știm toată lumea cine este, **nu?**: campioană olimpică, campioană mondială...* (I.Ț., Digi24, 27.12.2016)

pun în evidență, contextual, utilizarea propoziției disjunctive (engl. *tag question*) cu scopul de atenuare a tonului asertiv din actul locuționar, într-o manieră ce exprimă curtoazie față de interlocutor: obiectivitatea[1] enunțului este pusă la îndoială nu în vederea descoperirii/stabilirii valorii de adevăr a celor

[1] Considerăm „obiective” acele afirmații a căror valoare de adevăr a fost obținută și poate fi verificată prin aplicarea unui protocol specific de investigare, pornind de la date contextuale care, la rândul lor, sunt (ori pot fi) asumate ca adevărate: nu numai cele care se supun *verificaționismului* – născut din mișcarea logico-pozitivistă – lui Wittgenstein (și care corespund unor „propoziții cu sens”, v. Wittgenstein 1922 [2012]), ci și cele care vizează „realități” valabile în marginile unei ficțiuni (*e.g.*, **Zoe a pierdut scrisoarea pe care i-o trimisese Tipătescu.*) ori ale încifrării de tip metaforic (*e.g.*, *We be all good English men. Let us*

BDD-V2909 © 2017 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:39 UTC)

afirmate, ci pentru crearea ori menținerea stării de armonie interumană; sau arată că întrebarea din final este introdusă pentru verificarea existenței unor credințe comune emițătorului și receptorului – o unanimitate care face comunicarea posibilă[2].

Se poate argumenta că un asemenea comportament (care nu adaugă nimic conținutului – *Aussage* – propoziției în sine, ci este centrat pe un obiectiv social) se bazează pe un mecanism de evaluare a condițiilor în care se desfășoară actul de comunicare și a posibilităților de maximizare a profitului generat de desfășurarea lui. În esență, acesta nu diferă de celelalte mecanisme (sau module) evaluative (engl. *computational mechanism* sau *computational modules*) configurate la nivel cognitiv pentru rezolvarea problemelor omului în raport cu mediul în care se manifestă, într-un anumit domeniu, și care au câteva particularități: (Fodor 1983, 1986; cf. Baron-Cohen 1994): (a) sunt încapsulate informațional, (b) sunt obligatorii, (c) sunt rapide, (d) sunt superficiale, (e) se află localizate la nivel neuronal, (f) pot fi deconstruite, și (g) sunt închise[3].

Din punctul de vedere al psihologiei evolutive (v. Cosmides și Tooby 1987), modularitatea este o caracteristică profundă a minții umane (probabil existentă – în grade specifice – și la nivelul altor specii), prezentă atât în sistemele cognitive periferice (responsabile de percepție, procesarea limbajului și acțiune), cât și în cele centrale[4] (responsabile de raționament și de închegarea convingerilor mai mult sau mai puțin raționale). În termenii celor doi cercetători americani, specialiști, unul, în psihologie, celălalt, în antropologie, „our cognitive architecture resembles a confederation of hundreds of thousands of functionally dedicated computers (often called modules) designed to solve adaptive problems endemic to our hunter-gatherer ancestors. Each of these devices has its own agenda and imposes its own exotic organization of different fragments of the world. There are specialized systems of grammar induction, for face recognition, for dead reckoning, for construing objects and for recognizing emotions from the face. There are mechanisms to detect animacy, eye direction, and cheating. There is a 'theory of mind' module ... a variety of social inferences modules ... and a multitude of other elegant machines" (Tooby și Cosmides 1995: xiv).

3. Observația surprinde un element esențial pentru punerea în evidență a funcției tipului de metalimbaj[5] urmărit de noi: capacitatea individului de a intui comportamente nesincere, prefăcute, înșelătoare. Ipoteza unui atare *detector de înșelăciune* (engl. *the cheater detection hypothesis*) a făcut, în ultimii ani ai secolului XX, obiectul unor experimente și interpretări (Griggs și Cox 1982, Cosmides 1989, Cosmides și Tooby 1992, Gigerenzer și Hug 1992 – v. o sinteză a acestora la Samuel, Stich și Tremoulet 1999) care înclină balanța înspre certitudine[6]. Ca revers, putem asuma existența la același nivel a mecanismelor de bruiere a detectării comportamentelor respective. Le vedem manifestate în discurs prin (deși nu în mod exclusiv și, de obicei, funcționând în combinație cu alte mijloace) o serie de elemente-vehicul ale hipereticismului: cuvinte și expresii șarjate emoțional, egocentrice, din registrul argotic, al imprecațiilor autoreferențiale, cuvinte și expresii ale adeziunii etc.:

(4) **Am trecut peste răul pe care mi l-a făcut, îi urez **din tot sufletul** să fie fericit!*

(5) *Alege-mă. Poimâine, în momentul când voi fi proclamat cu majoritatea cerută, ... în momentul acela vei avea scrisoarea [*c u m u l t ă c ă l d u r ă*] ... **pe onoarea mea!*** (Caragiale, *O scrisoare pierdută*)

---

bang these dogs of Seville, the children of the devil,/ For I never turned my back upon Don or devil yet, Tennyson: *The Revenge: A Ballad of the Fleet*) (v. Wittgenstein 1953 [2004], Austin 1962) .

[2] Presupunând utilizarea de către toți a aceluiași cod lingvistic (v. Bara 2010: 72).

[3] (a) *Informationally encapsulated*, (b) *mandatory*, (c) *fast*, (d) *shallow*, (e) *neurally localized*, (f) *susceptible to characteristic breakdown*, (g) *largely inaccessible to other processes*.

[4] Pentru un alt punct de vedere, v. Fodor 1983.

[5] Vezi Pease și Garner (2002: 11), pentru care „metalimbajul poate trezi sentimentul instinctiv, intuiția, ce-l de-al șaselea simț, presimțirea că vorbitorul nu spune ceea ce gândește".

[6] Fără a-i nega prezența și puterea de acțiune, alți cercetători (Cheng și Holyoak 1985, 1989) au propus ca mobil al său nu existența în arhitectura cognitivă umană a unui modul mental evolutiv, ci apariția și dezvoltarea, pe parcursul vieții, ale unor scheme pragmatic-raționale, ale unor reguli care guvernează judecata omenească în privința a ceea ce este permis, obligatoriu, interzis, necesar etc. (Samuel, Stich și Tremoulet 1999 : 108).

BDD-V2909 © 2017 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:39 UTC)

(6) ***Doamne păzește**, coane Fănică, să trăiți, patruzeci și patru, în cap... patruzeci și patru... Cum zic, unul-două, poate vântul... ori cine știe...* (Caragiale, *O scrisoare pierdută*)

(7) *Și mare i-a fost mirarea, lui, lui Potaev, când a descoperit că zăcea pe o apă fierbinte, mai tulbure, așa, care țâșnea direct din pământ.*
*– Și-atunci, eu, sigur, am sărit în sus – încheie Nichita – și am simțit cum parcă toată durerea mi-a fost luată cu mâna, **pe ochii mei!*** (Ilf și Petrov, *A doua tinerețe*)

(8) **N-am putut ajunge la ședința de ieri, mă iertați, **da?** Mă ocup eu de următorul dosar, **O.K.?**.*

Situația exemplificată prin secvența (8) seamănă întrucâtva cu cea cuprinsă în (1), (2) și (3), anume, prin aceea că „metacuvintele" *da?* și *O.K.?* apar din direcția unui emițător care *controlează* dinamica participanților la actul comunicării; totuși, spre deosebire de cazul din primele enunțuri, emițătorul se găsește în pericolul de a-i fi afectată imaginea (engl. *lose face*), iar apelul la ele este necesar pentru verificarea consensului, în beneficiul unei singure părți.

4. Valențele salutare ale întrebării de atitudine propozițională *O.K.?* se activează puternic într-un context ca acesta, cu unele nuanțe care ne interesează:

(9) *Vă rog foarte mult, am nevoie de ajutorul vostru un minut, un minut jumate. Vă rog frumos să vă ridicați în picioare, am nevoie de voi. Facem un exercițiu extrem de simplu, de... dezmorțire. Ăăă, acuma mă ascultați foarte scurt, apoi facem împreună... Deci, întindeți o mână – acuma mă ascultați, aveți grijă să fie aceeași mână, să nu băgați degetele în ochi la celălalt – și, cu degetul arătător în față, încercați să stați cu bustul nemișcat, stați un pic bine pe picioare, și, ăăă, mișcați, mișcați, mișcați, mișcați, și vedeți cât de mult puteți merge în spate. Da' cât de mult puteți, așa, forțați, cât de mult puteți, 'K.? Acuma facem împreună. Hai, e foarte ușor, faceți în aceeași parte, ca să nu... 'K .! Întindem în față mâna – gata, ați întins toată lumea?*[receptorii participă la exercițiu] *– și, hai, merge, merge, merge, merge, merge, merge, merge, merge, mai merge, mai merge, maxim, merge, așa-i? O.K. Stați un pic acolo, gata, revenim. Închideți ochii, două, trei secunde, imaginați-vă în spate un punct – cam cu un metru mai încolo de unde ați întins voi mâna –, fixați-l bine acolo, bine, bine de tot, și faceți acum mental exercițiul ăsta. Așa. Întinzi mâna, 'K., mental* [cei mai mulți dintre receptori nu înțeleg ce li se cere – să execute gestul fizic al întinderii mâinii, dar cu ochii închiși, sau să își imagineze doar că întind mâna ș.m.d. – și renunță la a participa la exercițiu]*, mă duc, mă duc, mă duc, mă duc, mă duc frumos, și mă duc pâââână la un metru mai încolo de unde m-am dus... 'K., respirați – avem nevoie să respirăm, ca să trăim* [emițătorul inspiră și expiră cu emfază]*... Mai facem o dată, tot cu ochii închiși... Chiar vă rog să faceți.* [reticența participanților este și mai mare] *Mergem, mergem, merge, mergem, meeergem, și-am atins punctul acela cu vreun metru bun mai... pe cerc, acolo, mai încolo... 'K.? Deschidem ochii,* [gest de fluturare a mâinilor] *mai sînteți pe-aici? Sînteți cu mine? 'K.! Hai să facem împreună înc-o dată: 'tindeți și: mergem, mergem, mergem, mergem, mergem, în spate, 'n spate, 'n spate, merge, merge, merge, merge, merge, ați atins punctul ăla? Merge? **O.K.?** Mersi frumos!* [aplauze slabe; emițătorul privește în jos și lateral, evitând contactul vizual cu publicul] (S.S., TED[x]Eroilor, Cluj-Napoca, 09.04.2011).

Analizând elementele verbale, para- și extraverbale pe care emițătorul le utilizează în construirea discursului și care apar neintenționat[7] în scenă, este limpede că, la un moment dat, acesta pierde controlul mesajului vizat inițial. Dacă primele ocurențe ale expresiei *O.K./ 'K.* ((9.a.) *Da' cât de mult puteți, așa, forțați, cât de mult puteți, **'K.?***; (9.b.) *Hai, e foarte ușor, faceți în aceeași parte, ca să nu... **'K .!*** etc.) funcționează ca mijloace de menținere a contactului dintre emițător și receptor, de asigurare a funcționării armonioase a relației de comunicare (v. și (1), (2) și (3)), ultima ocurență asumă un rol diferit de cel pe care l-am văzut până acum în exemple. Pe fondul reacției reținute a receptorilor și a iritării lor crescânde (nu este clar ce li se cere, unele dintre secvențele discursive au un pronunțat caracter condescendent,

[7] Pentru problema acțiunilor neintenționate cu valoare comunicațională, v. Bara 2010, cu precădere p. 88–92.

BDD-V2909 © 2017 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:39 UTC)

exercițiul se repetă gratuit), încrederea emițătorului în adevărul și eficiența a ceea ce spune și face se diminuează.

Paradoxal, emițătorul construise până în acest moment un discurs din categoria enunțurilor obiective, cu valoare de adevăr verificabilă experimental și independentă de consensul publicului; însă, în condițiile instalării neîncrederii și în condițiile observării faptului că publicul recunoaște și sancționează eșecul (prin refuzarea cooperării), apare nevoia de aprobare, iar *O.K?* (în alte cazuri: *da?, bun?, nu?, nu-i așa?*) din (9.c.) *Merge? **O.K.?** Mersi frumos!*, caută a fi un disimulator al pierderii imaginii, prin mimarea deținerii controlului.

SURSE

Caragiale, I.L. 1959, *Opere*. I. *Teatru*. Ediție critică de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă.

Digi24, la www.digi24.ro.

English Poetry III: From Tennyson to Whitman. Vol. XLII. The Harvard Classics. New York, P.F. Collier & Son, 1909–14; Bartleby.com, 2001, la www.bartleby.com/42/.

Ilf și Petrov, 2013, *Povestiri*, București, Humanitas Multimedia.

TED[x] Talks, la www.youtube.com/user/TEDxTalk.

BIBLIOGRAFIE

Austin, J.L., 1962, *How to Do Things with Words*, Oxford, Oxford University Press.

Bara, Bruno G., 2010, *Cognitive Pragmatics. The Mental Processes of Communication*. Translated by John Douthwaite, Cambridge, MIT Press.

Baron-Cohen, S., 1994, „How to build a baby that can read minds: cognitive mechanisms in mindreading", *Cahiers de psychologie*, 13, 5, 513–552.

Blommaert, J., J. Verschueren (eds), 1991, *The Pragmatics of Intercultural and International Communication*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.

Cheng, P., K. Holyoak, 1985, „Pragmatic reasoning schemas", *Cognitive Psychology*, 17, 391–416.

Cheng, P., K. Holyoak, 1989, „On the natural selection of reasoning theories'", *Cognition*, 33, 285–313.

Cosmides, L., 1989, „The logic of social exchange: has natural selection shaped how humans reason? Studies with Wason selection task", *Cognition*, 31, 187–276.

Cosmides, L., J. Tooby, 1987, „From evolution to behaviour: evolutionary psychology as the missing link", în: J. Dupré (ed.), *The Latest on the Best: Essays on Evolution and Optimality*, Cambridge, MIT Press, 277–306.

Cosmides, L., J. Tooby, 1992, „Cognitive adaptations for social exchange", în: J. Barkow *et al.* (eds), *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*, Oxford, Oxford University Press.

Fodor, J., 1983, *The Modularity of Mind*, Cambridge, MIT Press.

Fodor, J. 1986, „The modularity of mind", în: Z. Pylyshyn, W. Demopoulos (eds), *Meaning and Cognitive Structure: Issues in the Computational Theory of Mind*, Norwood, Ablex, 3–18.

Gigerenzer, G., K. Hug, 1992, „Domain-specific reasoning: social contracts, cheating and perspective change", *Cognition*, 43, 127–171.

Goddard, C., A. Wierzbicka, 1996, „Discourse and culture", în: T.A. van Dijk (ed.), *Discourse as Social Interaction*, London, Sage Publications, 231–257.

Grice, H.P., 1975, „Logic and conversation", în: P. Cole, J.L. Morgan (eds), *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*, New York, Academic Press, 41–58.

Griggs, R., J. Cox, 1982, „The elusive thematic-materials effect in Wason's selection task", *British Journal of Psychology*, 73, 407–420.

Pease, A., A. Garner, 2002, *Limbajul vorbirii. Arta conversației*. Traducere de Ileana Busuion, București, Polimark.

Pop, L., 2003, *„Așa-i, nu-i așa?* De la adverb la marcă discursivă: un caz de gramaticalizare", în: L. Dascălu Jinga, L. Pop (coord.), *Dialogul în româna vorbită*, București, Oscar Print, 239–261.

Samuel, R., S. Stich, P.D. Tremoulet, 1999, „Rethinking rationality: from bleak implications to Darwinian modules", în: E. Lepore, Z. Pylyshyn (eds), *What is Cognitive Science?*, New York, John Wiley & Sons, Inc., 74–120.

Searle, J.R., 1975, „Indirect speech acts", în: P. Cole, J.L. Morgan (eds), *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*, New York, Academic Press, 59–82.

BDD-V2909 © 2017 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:39 UTC)

Sperber, D., D. Wilson, 1986, *Relevance*. *Communication and Cognition*, Oxford, Blackwell.
Șerbănescu, A., 2002, *Întrebarea. Teorie și practică*, Iași, Polirom.
Șerbănescu, A., 2003, „Scripturi culturale și acte de vorbire indirecte în limba română", în: L. Dascălu Jinga, L. Pop (coord.), *Dialogul în româna vorbită*, București, Oscar Print, 95–114.
Tooby, J., L. Cosmides, 1995, „Forward" to S. Baron-Cohen, *Mindblindness: An Essay on Autism and Theory of Mind*, Cambridge, MIT Press, xi–xviii.
Wittgenstein, Ludwig, 1922 [2012], *Tractatus Logico-Philosophicus*. Traducere de M. Dumitru și M. Flonta, București, Humanitas.
Wittgenstein, Ludwig, 1953 [2004], *Cercetări filozofice*. Traducere de M. Dumitru și A.-P. Iliescu, București, Humanitas.

BDD-V2909 © 2017 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:39 UTC)